

СПЕЦИФИКИ ПРИ ИЗГРАЖДАНЕ НА СИСТЕМА ЗА СИГУРНОСТ В ОБЕКТИ С МАСОВО ПРЕБИВАВАНЕ НА ХОРА

Лъчезар Милушев

SPECIFICS IN THE CONSTRUCTION OF A SECURITY SYSTEM IN SITES WITH MASS RESIDENCE OF PEOPLE

Lachezar Milushev

Резюме: Променящата се среда за сигурност все повече извежда рисковете от радикализация на големи обществени групи и свързаните с това актове на насилие, мотивирани от екстремизъм и тероризъм. Целите на актовете са всяване на страх сред хората чрез жертви и пострадали мирни граждани, привличане на медийно внимание за пропагандиране на идеологията на екстремизма и тероризма. Обектите на такъв тип атаки най-често са сгради и съоръжения с масово пребиваване на хора, които са слабо защитени, т.н. „меки цели“. Сигурността на такъв тип обекти е от съществено значение за запазване на живота и здравето на хората от престъпни посегателства.

Ключови думи: сигурност, риск, обекти с масово пребиваване на хора, екстремизъм, тероризъм.

Abstract: The changing security environment increasingly brings out the risks of radicalization of large social groups and related acts of violence motivated by extremism and terrorism. The goals of the terrorist attacks are to instill fear among people through killings and injuries of civilians, as well as to attract media attention in order to propagate the ideology of extremism and terrorism. Targets of such kind of attacks mostly are poorly protected and densely populated buildings and facilities, i.e. “soft targets”. The security of such kind of places is essential to preserve life and health of people from criminal encroachments.

Keywords: Security, risk, heavily populated places, extremism, terrorism.

Усложняващата се среда за сигурност генерира редица негативни обществени тенденции, свързани с повишаване на нивата на радикализиране на големи групи от хора, които в конкретни ситуации и при определени условия могат да ескалират в актове на насилие. Крайната радикализация, под формата на десен екстремизъм, лях

екстремизъм и тероризъм има различна идеологическа основа, но крайната цел се свързва винаги с реализирането на ефекта на страх и ужас сред хората.

Процесите на глобализация и свързаните с нея либерални тенденции за свободно придвижване на хора и стоки, както и обяснимия стремеж към защита на правата и свободите на човека в тази ситуация, създават възможности за осъществяване на умишлени посегателства върху живота и здравето на невинни хора, за каузите на екстремизма и тероризма.

Наблюдаваните през двайсетте години на 21 век тенденции при извършване на актове на насилие, свързани с извършване на нападения с използване на леснодостъпни огнестрелни и хладни оръжия, както и превозни средства срещу мирни граждани, като обекти на атаки обикновено са сгради и съоръжения с масово присъствие на хора с цел – максимално голям брой жертви и привличане на голямо медийно отразяване на актовете на насилие. В експертните среди това са т.н. „меки цели“, които в същността си са сгради за обществено обслужване, свързани с образованието, културата, здравеопазването, административното обслужване, спорта, хотели, ресторанти, увеселителни заведения, изложбени зали, големи търговски центрове и др. В периода на пандемията от COVID 19 например, затварянето на много обществени пространства като търговски центрове, църкви и стадиони, доведе до промени в характера на атаките. Терористите не разчитат на експлозивни, а на хладни оръжия, блъскайки се в хора с превозни средства, или предизвикват палежи¹.

Предвид предназначението си, такива сгради са слабо защитени и не позволяват прилагане на значителни мерки за физическа сигурност. Такива мерки са възможни в други обекти от критичната инфраструктура, които имат потенциал при атака, диверсия или вредителство, да станат източник на опасност за живота и здравето на множество хора, да се нарушат жизненоважни обществени функции, безопасността, сигурността, икономическото или социалното благосъстояние на хората.

Такива обекти, най-често са големи промишлени или енергийни предприятия, работещи с опасни суровини и материали, както и критични за пренос или съхранение на ключово важни за нормалното функциониране на икономиката и хората суровини и енергоизточници, както и съоръжения, центрове за управление и мрежи, от и чрез които се управляват жизненоважни процеси и ресурси. В такъв тип сгради и съоръжения достъп имат ограничен кръг лица – персонал, служби за

¹ Д. Иванов, „Trends in Radicalization Processes and Terrorist Activities After Covid-19“, International conference „KNOWLEDGE – BASED ORGANIZATION“, Vol.28, No.1, 2022, pp. 66-71, Romania, <https://doi.org/10.2478/kbo-2022-0010>.

сигурност, международни експерти и други, които са благонадеждни от гледна точка на сигурността.

При тези условия в този тип обекти, класифицирани като такива, поради критичната инфраструктура или от стратегическо значение за националната сигурност, се прилагат широк кръг от мерки за сигурност и защита, които са различни за всеки отделен обект, в зависимост от неговата специфика.

В тази връзка обект на нашето внимание ще бъдат по-уязвимите, от гледна точка на конвенционалните форми на атаки от екстремисти и терористи, сгради и съоръжения, които са предназначени за достъп от голям брой хора.

Критериите за определяне на обекти с масово присъствие на хора, като такива с различни нива на риск при експлоатация, се основават преди всичко на строителните изисквания за защита при пожар, устойчивост при големи природни явления и възможностите за бързо извеждане на хората при настъпване на извънредни ситуации, застрашаващи техния живот и здраве. Предвид значимостта на критериите те са правно регламентирани в законите² и подзаконовите³ разпоредби в областта на строителството и устройството на територията. Като сгради/обекти с висока и средна степен на риск се определят:

- С висока степен на риск:
 - летища за редовни граждански полети;
 - метростанции;
 - приемни сгради на пристанища и пристанищни комплекси, фериботни комплекси;
 - приемни сгради на основни железопътни възли;
 - сгради за административно обслужване на населението на органите на държавната власт, на съдебната власт и др.;
 - национални и регионални стадиони и големи спортни зали и съоръжения с капацитет над 3000 души;
 - сгради и съоръжения за обществено обслужване с капацитет над 1000 места за посетители и/или с височина над 30 м.
- Със средна степен на риск:
 - сгради и съоръжения или отделни обекти в тях за обществено обслужване, с разгъната застроена площ от 1000 до 5000 кв. м., или с капацитет до 1000 места за посетители;
 - сгради за обществено обслужване в областта на образованието;

² Закон за устройство на територията, ДВ. бр. 1 от 2.02.2001 г.

³ Наредба № РД-02-20-6 от 19/12.2016 г. за техническите изисквания за физическа сигурност на строежите

- железопътни гари, автогари, пристанища, станции на въжени линии;
- многофункционални комплекси за културни дейности, музеи и художествени галерии от национално и регионално значение;
- болници, поликлиники, диспансери за психично- и заразноболни и здравни пунктове, специализирани здравни заведения, заведения за социални грижи, здравни заведения за неотложна медицинска помощ;
- стадиони и спортни зали и съоръжения с капацитет под 3000 души.

За целите на сигурността, на обектите с масово присъствие на хора, адекватни на риска от атаки, осъществени от екстремистки подбуди и тероризъм, тези критерии могат да се приемат като базови, но не и определящи за прилагане на ефективни мерки за защита срещу такава опасност. Стремешът да се дефинират такива обекти в правна норма може да има по-общ и ориентиловъчен характер.

Задълбочен експертен преглед на съществуващото законодателство в областта на обектите от критичната инфраструктура и разпоредбите, свързани с противодействието на тероризма, извежда проблеми с практическото прилагане на нормативните изисквания, по отношение на определянето на обекти от критичната инфраструктура и произтичащите от това задължения към собствениците и ползватели на такива обекти, да финансират мерки за сигурност.

С Постановление на Министерския съвет (ПМС) № 38/18.02.2013г. е приета Наредба за реда за установяването и означаването на Европейски критични инфраструктури (ЕКИ) в Република България и мерките за тяхната защита. С наредбата са определени секторите и подсекторите с ЕКИ в енергетиката, транспорта и информационната и комуникационна инфраструктура. Установяването на съответните потенциални ЕКИ е вменено като отговорност на съответните министри, като се прилагат междусекторни и секторни критерии, определени с Директива 2008/114/ЕО на Съвета от 8 декември 2008 г., относно установяването и означаването на европейски критични инфраструктури и оценката на необходимостта от подобряване на тяхната защита.

В наредбата, по отношение на установяването на потенциални ЕКИ се прави препратка към приетата с ПМС № 256/17.10.2012 г. Наредба за реда, начина и компетентните органи за установяване на критичната инфраструктура и обектите им и оценка на риска за тях, която е приета на основание на Закона за защита при бедствия⁴.

⁴ Закон за защита при бедствия, обн. ДВ. бр. 102 от 19 Декември 2006 г.

В тази връзка, механизмът за установяването на критичната инфраструктура се свързва с оценка на риска от нарушаване на нейното нормално функциониране, вследствие на природни бедствия или човешка дейност. Отговорността за определяне на обектите от критичната инфраструктура, е вменена на компетентните министри, председатели на държавни агенции, държавни комисии, изпълнителни директори на изпълнителни агенции и други държавни институции, създадени със закон, като общата координация се осъществява от министъра на вътрешните работи. Същностният механизъм за определяне на обектите е много усложнен, отговорността е разпределена между много институции, областни управители и кметове на общини от една страна, а от друга – оценката на риска за обектите се осъществява от съответните собственици/оператори по методология, разработена от работни групи към съответния министър, които пък методологии се изготвят, съгласно указания на министъра на вътрешните работи.

Липсата на нормативна разпоредба, относно отговорността на собственика/оператора на обекта по прилагане на мерките за сигурност и тяхното финансиране, е съществена предпоставка за неефективност на наредбата. Като резултат и към момента в държавата няма окончателно определени обекти и дейности от критичната инфраструктура, с изключение на тези, попадащи в обхвата на ЕКИ и обектите и дейностите, които са от значение за националната сигурност⁵, като на ръководителите на стратегически обекти и такива, възлагащи стратегически дейности е вменена отговорност за изпълнение на мерки за тяхната защита, включително и финансирането на мерките.

Предвид това, че Законът за защита при бедствия не регламентира в пълен обем обществените отношения, възникващи по повод на заплахите от терористична дейност, основно в областта на превенцията, през 2016 г., беше приет Законът за противодействие на тероризма⁶, чрез който се възлагат отговорности на собствениците и ползвателите на сгради и съоръжения за обществено обслужване, представляващи строежи първа, втора и трета категория, съгласно Закона за устройство на територията, да разработват и прилагат мерки за противодействие на тероризма.

При това кръгът от обекти се разширява с такива, от по-ниска категория на риск от сферата на образованието – институции в предучилищното, училищно и висшето образование и детските ясли. Изискванията към мерките за сигурност към такива обекти са

⁵ ПМС № 181 от 20 юли 2009 г. за определяне на стратегическите обекти и дейности, които са от значение за националната сигурност

⁶ Закон за противодействие на тероризма, обн. ДВ. бр. 103 от 27 Декември 2016 г.

регламентирани с Наредба на МВР и ДАНС, издадена на основание на Закона за противодействие на тероризма⁷.

По този начин категорично и подробно са определени обектите за обществено ползване, към които следва да се прилагат мерки за сигурността, като е регламентиран и обхватът на мерките. Функционалността на този регламент, по отношение на прилагане на мерки за сигурност от собственици и ползватели на такива обекти, се определя от възможността за административнонаказателни санкции при тяхното неизпълнение.

Анализът на нормативната уредба по отношение на прилагане на мерките за сигурност и мерки за намаляване на уязвимостта на обектите, които в същността си представляват обекти от критичната инфраструктура на страната, показва, че един и същи обект може да бъде, както обект от критичната инфраструктура, така и обект от стратегическо значение за националната сигурност, а също така и обект, който следва да прилага мерки за сигурност, по смисъла на противодействието на тероризма.

Редът и методиката за определяне и насочване на конкретен обект за обществено обслужване към една от посочените по-горе категории, са различни, което затруднява и дори прави невъзможно определянето на конкретни подходи и ясно дефиниране.

В практиката, поради конкретиката на правната норма, се прилагат изискванията на ПМС № 181/20.07.2009 г. за обектите от стратегическо значение за националната сигурност и изискванията на Наредба № 8121з-1225/27.09.2017 г. за видовете обекти, по смисъла на Закона за противодействие на тероризма.

При конкретни заплахи за сигурността обектите в риск могат да бъдат от различно естество, което предполага процес по оценка на уязвимостите, организиране и прилагане на съответстващи на рисковете мерки за сигурност. Голямото предизвикателство и сложност при прилагане на мерките за сигурност в обекти за обществено обслужване и масово пребиваване на хора, е намирането на баланса между необходимостта от свободен достъп до такъв тип сгради, на голям брой хора, от една страна, и от друга – прилагането на технически средства и системи, както и съответна организация на дейността по физическа защита и защита на информацията, които да съответстват на нивото на риск. Процесът по планиране и прилагане на мерки за сигурност преминава през няколко етапа, които са посочени на фиг. 1.

⁷ Наредба № 8121з-1225/27.09.2017 г. за видовете обекти по чл. 23, ал. 1 от Закона за противодействие на тероризма, чиито собственици и ползватели разработват и прилагат мерки за противодействие на тероризма, минималните изисквания към тези мерки и реда за упражняване на контрол.

Често срещан подход в теорията и практиката е оценката на уязвимостите за един обект, от гледна точка на сигурността да започва с оценка на риска. Анализът на риска обаче показва две основни групи фактори, които предхождат неговото осъществяване – какъв е характера и спецификата на обекта и какви за конкретните заплахи за неговата сигурност.

В сферата на сигурността много често термините заплаха/опасност и риск се използват съвместно, без да се търси принципното различие между тях, което води до недооценяване на част от заплахите за сигурността, както и рисковете за конкретен обект, общност от хора или конкретен човек.

Фигура 1. Процес на планиране и прилагане на мерки за сигурност в обекти с масово присъствие на хора.

За понятието „риск“ има множество стандарти, определения и изследвания, с които читателят може да се запознае подробно и задълбочено. Предвид практико-приложната концепция, която стои в основата на този материал ще приемем, че заплахата/опасността съществува като потенциална възможност за настъпване на някакво събитие, което да застраши живота, здравето и нормалното

съществуване на човека и обществото, докато рискът е осъзнатата от отделния човек или общество възможност/вероятност това събитие да се случи⁸.

Рискът има две измерения:

- обективно – числови и математически методи за оценка на риска;
- субективно – личностна и групова/общностна оценка на риска.

При числовото измерение се прилагат различни, най-често математически методики за оценка на вероятността за събъждане/случване на дадено събитие или ретроспективни статистически методи за отчитане на това, колко често, с каква цикличност и при какви обстоятелства се е случвало дадено неблагоприятно събитие. В резултат на такива методи, например, земетресението се извежда като значим риск, докато например, падането на малък астероид, или отломка от космическа станция, не се дефинира като такъв.

Субективното измерение е базирано на взето решение за това, коя от всичките опасности към определен момент от време е риск за отделния човек или за група от хора от една страна, и от друга, кой от всичките рискове е водещ или приоритетен.

За целите на анализа на риска могат да бъдат изведени основните му характеристики:

- възможност (вероятност) за настъпване на неблагоприятно събитие, свързано с живота, здравето или нормалния статут на хората;
- доколко събитието, което е вероятно да се случи е познато, т.е. можем ли да го избегнем или да го овладеем;
- свързва ли се с някаква неопределеност, която обаче е осъзната и то именно като опасност за случване на нещо, свързано с отделния човек или обществена група;
- в основата на риска е решението, т.е. има субективна същност – осъзната опасност;
- дори да бъде изградена система от критерии и подходи за обективна оценка на риска, то възприемането на опасността като риск, си остава индивидуален или групов акт.

ОЦЕНКА НА РИСКА

Оценката на риска за сигурността е сложен процес за многофакторен и многоаспектен анализ на конкретна заплаха, по отношение на нейния потенциал да нанесе вреди и щети на: хората, пребиваващи в или в близост до обекта; имуществото, техническите

⁸ Л. Милушев, Кризата: Управленски аспекти и възможности, Европрес, П, 2008

съоръжения или инфраструктурата на обекта; репутацията и статута на организацията, собственика или ползвателя на обекта.

Оценката на широк кръг от дефинирани заплахи за сигурността се основава на общностните оценки на риска, изразяващи се в нормативни и стратегически документи, както и на персоналната оценка от собственика или ползвателя на обекта. Докато нормативните, общностни оценки на риска са следствие от натрупан от обществото опит, научни оценки, ретроспективни анализи и статистически данни, които се правят от компетентните държавни органи, то персоналната оценка е въпрос на решение на ръководителя или на колективния орган, управляващ обекта.

Анализът на риска е експертна дейност, която се подчинява на приоритети, всеки от които се градира по конкретни критерии. Тази дейност е целесъобразно да се осъществява конкретно за съответния обект като се отчитат неговите специфики. Основната цел е да се дефинират рисковете и да се приоритизират по степен на опасност.

ОПРЕДЕЛЯНЕ НА КРИТИЧНИТЕ ТОЧКИ И УЯЗВИМИ МЕСТА В ОБЕКТА

След определяне на рисковете за обекта, започва етапът на оценка на тяхното конкретно въздействие, което се състои в детайлен преглед на изготвените на етап анализ на риска модели, за възникване и развитие на конкретно рисково събитие.

Целта на оценката е да се отговори на пет основни въпроса:

- **кога** може да възникне събитието?;
- **къде** възниква?;
- **как** възниква?;
- **кой** може да го извърши?;
- **какво** ще се случи, вследствие на възникване на събитието?.

Оценяват се:

- физическите условия, в които функционира обекта – входи, изходи, етажи, стаи, зали, гишета, фойета, топли връзки, паркинги, прилежащи пространства, съседни сгради и др.;

- работните процеси, свързани с неговото функциониране или предназначението на обекта за обществено обслужване – предоставяне на административни услуги; културни и конгресни събития; провеждане на спортни състезания и прояви; оценяват се и учебни заведения; болнични и социални заведения; хотели, ресторанти и развлекателни заведения; търговски комплекси и големи магазини; проверява се съхраняват ли се опасни вещества и в какви количества; влизат ли в обекта превозни средства, как и от къде; проследява се разположението, режима на работа, достъпа до съоръжения и системи

от жизненоважно значение за нормалното функциониране на обекта; наличието на ескалатори и асансьори и т.н.

- броя и спецификата на хората, пребиваващи на територията на обекта – над 1000 посетители; от 200 до 1000 посетители; от 100 до 200 посетители; до 100 посетители; деца; студенти; възрастни хора; хора на болнично лечение; зрители; влиятелни обществени лица и т.н.
- броя, характера и спецификата на персонала на обекта;
- работното време и броя на персонала, който е наличен в работно и извънработно време;
- специфичните правни регламенти, свързани с функционирането на обекта или отделни системи в него.

МОДЕЛИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ

Изготвянето на модели за начините на възникване и развитие на извънредни ситуации за обекта, са базови за процеса по превенция и намаляване на отрицателните последствия от рисковете.

Възможностите за моделиране на такива ситуации, са функция от експертиза, познания, опит и ретроспективен анализ за възникване на различни по характер рискови събития. Средата за сигурност, която следва да се моделира, както и негативните последствия от възникване на рисково събитие, са сложен конгломерат от събития и обстоятелства, корелациите между които, в повечето случаи, са трудно предвидими.

Вземането на решение за прилагане на различни способности за управление на риска изисква аргументи за това какво може да се случи, как да се случи, възможно ли е да бъде избегнато или ако не, какви ще са вредите за хората в обекта и за неговите активи, и какво следва да се направи, за да се намалят щетите.

При разработването на модели за възникване и развитие на извънредни ситуации не е рационално, и дори е опасно, да се прилага общ/типов подход.

Тези модели трябва да отчитат спецификите на обекта, за който се изготвят и на хората, които биха се намирали в него при случването на рисковото събитие. Добър подход е разработването на моделите да се осъществява от експертен екип, което позволява обхващането на възможно най-голям кръг от аспекти на извънредната ситуация.

СТРАТЕГИЯ ЗА СИГУРНОСТ НА ОБЕКТА

Моделите за възникване и развитие на различните по характер извънредни ситуации извеждат рисковите дейности и процеси на преден план. Те могат да бъдат цели за умишлени действия от извършителите, както и кръг от критични активи на обекта, нормалното функциониране, на които може да бъде нарушено при възникване на

природни явления, катастрофи, аварии, епидемии и пандемии, както и вследствие на диверсия или вредителство. Това позволява да се определи кръга от дейности и мерки, с които да се предотврати риска или да се ограничи неговото вредно въздействие. Точно те са обект на стратегията за превенция на рисковете и намаляване на щетите от тях.

Стратегията следва да обхване кръга от дейности и мерките за защита на обекта, с цел възможност за вземане на решение от висшите ръководители. Така следва да се даде отговор на редица въпроси, основните, от които са:

- структуриране на работните процеси в обекта по начин, позволяващ гъвкаво и устойчиво прилагане на мерки за сигурност, както и критерии и индикатори за наблюдение на процесите;
- изграждане на система за информиране, оповестяване и управление на активите на обекта, която да позволява своевременно реагиране при извънредна ситуация;
- извеждане на най-общи и рационални действия, спрямо конкретните рискове, които би следвало да се осъществят с оглед на защитата на хората и на критичните активи;
- структуриране на изискванията за изграждане на технически системи за сигурност, физически бариери и охранително осветление, с което да се създадат оптимални условия за превенция на риска;
- способите и ресурсите за осъществяване на физическата защита на обекта;
- създаване на рационални запаси от материални ресурси и ред за тяхното поддържане в готовност, за незабавно използване при необходимост;
- извеждане на кръг от организации и държавни структури, с които да се изградят партньорски отношения, насочени към взаимодействие при възникване на извънредна ситуация;
- определяне на комуникационната стратегия на организацията, в случаи на възникване на извънредна ситуация или при заплахата;
- дефиниране на кръга от знания и умения, които следва да имат конкретни групи от персонала, както и методите, способите и периодичността за обучение.

ПЛАНИРАНЕ И ПРОЕКТИРАНЕ НА ТЕХНИЧЕСКИ СИСТЕМИ ЗА СИГУРНОСТ И ОРГАНИЗАЦИОННИ МЕРКИ

Организацията на сигурността на обекта следва да се подчини на разбирането за интегриран подход, съчетаващ технически системи за сигурност, контролът върху които и компенсиращите мерки, се осъществяват чрез човешка дейност.

Изграждането на системата за сигурност следва да е насочена основно към предотвратяване на възникването на извънредни ситуации, вследствие от съществуващите рискове за нормалното функциониране на обекта или към намаляване на последствията от тях.

Основа за проектирането на техническите системи за сигурност е приетата от ръководството на обекта стратегия за сигурност и утвърдените за тази цел ресурси – финансови и материални.

В общия случай, проектирането и изграждането на такива системи е високоспециализирана дейност, извършвана от юридически лица със специализация в тази сфера на дейност.

В повечето случаи дейността следва да се осъществява, съгласно изискванията на Закона за обществените поръчки и отговорност на ръководството на обекта е изготвянето на задание за изграждане на отделните системи.

Практиката показва, че изготвянето на задание в същността си е сложна задача, изискваща много широк кръг от компетенции, които не могат да бъдат покрити от един човек. В тази връзка е рационално, при изготвянето на заданията за отделните технически системи за сигурност, да се привличат допълнително експерти.

За минимизиране на последствията от проявлението на рискови явления и действия, при изграждането на ефективна система за сигурност на обекта, следва да се осигури постигането на следните основни цели:

1. изграждане на интегрирана система за сигурност на обекта, осигуряваща единно, координирано и ефективно използване на възможностите на отделните системи за сигурност, като се цели постигане на синергия при функциониране им в системата.

2. проектиране и изграждане на система за сигурност, която на базата на резервираност и качество на влаганите материали, крайни устройства и софтуер, да бъде устойчива, гъвкава и адаптивна към различните състояния на рискове.

3. създаване на такава организация на работните процеси, на управлението, на подготовката и на планирането на действията, които да постигат максимално добър баланс и ефективност при взаимодействието между физическата охрана и функционирането на техническите системи за сигурност.

ПРИЕМАНЕ И ЕКСПЕРИМЕНТИРАНЕ НА ТЕХНИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ ЗА СИГУРНОСТ

Изграждането на отделните системи за сигурност приключва с подписването на съответните приемателни протоколи за това, между възложителя – обектът и изпълнителят – юридическото или физическо лице, с което е сключен договора за изграждане на съответната

техническа система за сигурност, на преградни съоръжения, на охранително осветление или други елементи от системата.

На този етап е рационално да бъдат привлечени допълнителните експерти, участвали при изготвянето на заданията за проектиране на системите. Целта е да се провери пълното съответствие между зададените параметри, устройствата и функционалностите на системата и изпълнените такива. Често пъти част от системите се изграждат отделно и от различни изпълнители, което изисква да се верифицира чрез практически тестове интеграцията на всички системи.

Основните функционалности са в няколко групи, като техните възможности и крайната реализация следва да бъдат проверени на практика. И те са:

- възможностите на системата за видеонаблюдение да преминава в режим на детекция на движение, струпване на хора, откриване на изоставен или забравен багаж. Търсене на обект по определени признаци и т.н.;

- при задействане на противопожарен датчик най-близките камери за видеонаблюдение следва да се изведат на монитор в центъра за мониторинг на алармените сигнали, т.е. да се наблюдава в реално време обстановката в зоната на датчика. Тази интеграция е от изключителна важност за реагирането на персонала при възникване на пожар или при задействане на пожароизвестителен датчик от човек;

- системата за контрол на достъпа трябва да може да показва в реално време номера на вратата, времето на преминаване, лицето, което е преминало. Да може да извежда обобщени справки за преминалите лица, през определена точка или за групите от контролери, броя и времето за преминаване от отделно лице или от групи лица и т.н.;

- системата за пожароизвестяване да сработва при определени нива на задимяване и температура на въздуха;

- всички датчици да бъдат разположени върху архитектурна подложка на обекта и при тяхното активиране да се визуализират на монитори в центъра за наблюдение на алармените сигнали;

- възможностите на системите да бъдат видими и управлявани чрез отдалечен достъп и ниво на защита от неоторизиран достъп;

- в случай, че има инсталирани металдетектори, системите за радиационен мониторинг и за детекция на взривните вещества, се тестват със съответните минимални количества вещества и материали.

В хода на тестовете е целесъобразно да се извеждат определени зависимости, последователности за задействане и реагиране на техническите системи, които в следствие да бъдат включени в плановете за реагиране и действие. На този етап се дефинират и дефицити, които следва да бъдат компенсирани чрез организационни

мерки, т.е. полагат се основите за разработване на процедурите за поведение и действие при различни извънредни ситуации.

ИЗГОТВЯНЕ НА ПРЕДВАРИТЕЛЕН ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ПРИ ВЪЗНИКВАНЕ НА ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ, ВСЛЕДСТВИЕ НА БЕДСТВИЯ И ТЕРОРИСТИЧНА ДЕЙНОСТ

Планирането е процес, който се осъществява в два етапа – предварително планиране и непосредствено планиране. На този етап от изграждането на системата за сигурност на обекта, предмет е само предварителното планиране на действията в отговор на възникнала извънредна ситуация.

Следва да се отчита обаче, че предварителното планиране е основа за непосредственото планиране на действията, а в повечето от възможните ситуации за обекти от такъв характер, е и единственото възможно планиране. Повечето от рисковите събития са от т.н. „възникващ тип“, т.е. случват се неочаквано, без предупредителни признаци или ако има такива, те се развиват за изключително кратко време.

Непосредственото планиране се осъществява в отговор на вече възникнал инцидент и се свързва най-вече с управление на действията на персонала на обекта за овладяване на ситуацията или намаляване на щетите от нея. Практиката е доказала, че качеството на предварителното планиране е ключов фактор за адекватното поведение и за действието на ръководството, и на персонала на обекта, при възникване на извънредна ситуация.

Предварителното планиране се осъществява в средата на абстрактно организиране на ресурсите на обекта за адекватен отговор на възникнали рискови събития. Ефективността на тази дейност се определя от възможността за изготвяне на качествени модели за възникване и развитие на различни по характер извънредни ситуации, приети със стратегията за сигурност на обекта.

В тази връзка, планът е организационен документ, който сам по себе си не регламентира никакви отговорности и задължения за субектите, ангажирани с неговото прилагане. В процеса на изготвяне на плана следва да се отчете и неговата роля и място като съществен етап от подготовката на обекта за реакция при извънредна ситуация и значението му при последващото организиране на обучителния етап от подготовката на ръководния състав и на персонала.

Планирането на действията, при възникване на извънредна ситуация в обекта, се осъществява при спазване на основни изисквания, които са:

- спазване на правните и нормативни изисквания, свързани с изготвянето на плана и с предприеманите мерки при възникване на бедствия и терористична дейност;
- отчитане на спецификата на обекта, на персонала, на посетителите и възможностите за взаимодействие с организации – партньори;
- спазване на залегналите в приетата от ръководството на обекта стратегията за сигурност – основни положения и ограничения;
- съобразяване на планираните мерки с възможностите на изградените технически системи за сигурност, преградни съоръжения и комуникации;
- отчитане на изискванията на правната регулация на труда, здравословните и безопасни условия на труд по отношение на защитата на живота и здравето на персонала и на посетителите.

Основната цел на планирането е създаване на организация и условия за адекватна на извънредната ситуация реакция, при оптимално използване на ресурсите на обекта. За постигането на целта следва да се намерят решения на няколко основни задачи:

- създаване на система за управление, която да позволява бързо и компетентно да се оцени ситуацията, да се оповестят и информират отговорните длъжностни лица за вземане на решение за действие, както и организациите – партньори за незабавна намеса;
- определяне на кръга от ръководен състав и персонал, което е от ключово значение за реагирането, както и да се дефинират техните отговорности и задължения;
- за всяка конкретна ситуация да се определят ключовите за ефективното реагиране или за минимизиране на щетите, материални и технически ресурси – налични и такива, които следва да бъдат създадени допълнително;
- създаване на процедури за реагиране на всяка категория служители от персонала и за всяка конкретна ситуация. Тези процедури трябва да бъдат максимално конкретни, недвусмислени и съобразени с режима на функциониране на обекта;
- определяне на реда и периодиката за провеждане на учения и тренировки за обучение на персонала, както и организацията за преглед и поддържане на плана в актуално състояние.

СЪГЛАСУВАНЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ ПРИ ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ

След окончателното разработване на плана на обекта със съгласувани и експериментирани процедури за реагиране, планът се съгласува с организациите партньори.

Целта е съответната организация партньор да се запознае с предвидените в плана дейности и да потвърди своята готовност да окаже помощ и съдействие в кръга на своите компетенции и съгласно планираните начини и способности.

След приключване на процеса по съгласуване и отразяване на предложения и забележки по плана, същият се предлага за утвърждаване от ръководителя на обекта. Това се прави с разбирането, че планът се утвърждава от този, който съгласно правото си да упражнява власт, отговаря за изпълнението му.

Въвеждането на плана за изпълнение е целесъобразно да стане с административен акт на ръководителя на обекта. В заповедта следва да се разпорежи и периодиката на усвояване на плана, като е целесъобразно не по-малко от веднъж годишно да се прави обучение на персонала за реагиране, за различни по характер извънредни ситуации и не по-малко от веднъж годишно да се провежда тренировка под формата на учение за практическо отработване на целия план по конкретна извънредна ситуация.

Планът се размножава в най-малко два екземпляра, в зависимост от наличието или не на дежурни служители или дружество, с които има сключен договор за физическа охрана на обекта.

Задължително е като приложение към плана да има архитектурни схеми и чертежи на обекта, списък с имената и длъжностите на служителите от състава на Оперативния щаб, техните телефони и електронни пощи за контакт (лични и служебни), списък с телефони и електронни пощи за контакт с организациите партньори, проект на заповед за въвеждане на плана в действие и т.н. Наличието на копие от плана на електронен носител е препоръчително.

Предвид чувствителната информация, която се съдържа в плана за действие при извънредни ситуации, отговорност на служителя с функции по сигурността е да го третира като документ, съдържащ служебна информация и да контролира неговото разпространение, копиране и достъпа до него. Добър подход за това е запознаването с плана да става на принципа „необходимо, да се знае“, като всеки служител се запознава със съответната процедурата, която го засяга и следва да изпълнява.

ПОДГОТОВКА НА ПЕРСОНАЛА ЗА ДЕЙСТВИЕ ПРИ ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ

Наличието на добре изготвен и съгласуван план за действие при извънредни ситуации в никакъв случай не означава, че персоналет на обект ще успее да реагира адекватно на възникнала рискова ситуация. Способността за реакция в съответствие с риска се определя основно

от подготовката на служителите да изпълняват задълженията си, съгласно процедурите и в съответствие със ситуацията.

Основната цел на подготовката следва да се насочи към последователно и системно изграждане на устойчиви знания и умения за поведение и действие при извънредна ситуация.

Практиката в нашата страна е доказала, че този тип подготовка много често се подценява от ръководителите на обекти, което е следствие от липсата на нормативни изисквания за това, респективно – от липса на съответния контрол от държавните органи.

Изключение прави подготовката за реагиране при пожар и при бедствие, която се свързва най-вече със своевременно извеждане на персонала и посетителите от сградата на обекта.

При ситуации от друг характер като актове на насилие от екстремисти и терористи този модел на действие е неадекватен на ситуацията и може да доведе до много повече човешки жертви. В тази връзка е рационално при планиране и провеждане на обучението и подготовката да се обхваща целия спектър от ситуации, които са оценени като рискови за обекта.

Статутът на обекта, като такъв, с масово пребиваване на хора, изисква и изграждане и поддържане на умения, свързани с оказване на първа долекарска помощ на пострадали граждани. Не са редки и случаите, на пострадали граждани, на територията на такива обекти и е въпрос на престиж да има своевременно и компетентна намеса на персонала. Това дори може да спаси човешки живот при определени критични ситуации. При определено критично състояние на човек, компетентната намеса, в рамките на 5-10 минути, е жизненоважна.

Оказването на първа долекарска помощ е базово умение. То следва да бъде изградено в персонала, който има непосредствен достъп до посетителите на обекта. Такива обучения следва да се организират и провеждат ежегодно, с което се гарантира подготвеност на персонала. Удачно е в обекта, на видимо място, да има автоматичен външен дефибрилатор, който е лесен за употреба и не изисква специализирана подготовка при използване за оказване на спешна помощ.

Ефективността на подготовката на персонала зависи от изградената в обекта система за обучение, която да включва няколко етапа:

1. определяне на кръга от служители, които следва да преминат през съответното обучение за поведение и действие при извънредни ситуации;
2. изготвяне на годишна програма и план за подготовка на различните групи обучаеми;
3. провеждане на обучения и тренировки.

Програмата и плана за обученията следва да е съобразен с особеностите, при нормалното функциониране, на обекта и то по начин, който да не предизвиква негативни настроения в персонала.

Нормално е тази програма да се изготвя от служителя с отговорности по сигурността. Нейната цел трябва да е постигане на съпричастност и ангажираност на служителите към мисията им за адекватна реакция при извънредни ситуации. Формите за обучение следва да се съобразяват с няколко изисквания, за да постигат целите си:

- да бъдат с продължителност не повече от 60 минути;
- да се провеждат във време, което не отнема от личното време за почивка на служителите;
- учебният материал да се представя разбираемо, интересно и чрез съвременни методи за онагледяване;
- добра практика е на базовите обучения да се канят представители от организациите партньори и лектори по специфични процедури за реагиране;
- да се спазват основните дидактически изисквания при обучението.

Увеличаването на рисковете от актове на насилие, вследствие на екстремизъм и тероризъм, изисква прилагането на адекватни мерки за превенция на този вид престъпни деяния.

Анализът на инцидентите от такъв характер в Европа извежда като най-уязвими, именно обектите с масово присъствие на хора. Повишаването на сигурността на такъв тип обекти е продължителен процес, който е конгломерат от дейности, осъществявани, както от собствениците и ползвателите на такива обекти, така и от компетентните държавни институции. Обществото ни следва да се отнесе с необходимата отговорност към този проблем, своевременно и целенасочено, без да се подценяват тенденциите за развитие на риска.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Д. **Иванов**, „Trends in Radicalization Processes and Terrorist Activities After Covid-19", International conference „KNOWLEDGE – BASED ORGANIZATION”, Vol.28, No.1, 2022, pp. 66-71, Romania, <https://doi.org/10.2478/kbo-2022-0010>.

2. Закон за противодействие на тероризма, обн. ДВ. бр.103 от 27 Декември 2016 г.

3. Закон за устройство на територията, ДВ. бр. 1 от 2.02.2001 г.

4. Л. **Милушев**, Кризата: Управленски аспекти и възможности, Европрес, П, 2008

5. Наредба № РД-02-20-6 от 19/12.2016 г. за техническите изисквания за физическа сигурност на строежите.

6. Наредба № 8121з-1225/27.09.2017 г. за видовете обекти по чл. 23, ал. 1 от Закона за противодействие на тероризма, чиито собственици и ползватели разработват и прилагат мерки за противодействие на тероризма, минималните изисквания към тези мерки и реда за упражняване на контрол.

7. ПМС № 181 от 20 юли 2009 г. за определяне на стратегическите обекти и дейности, които са от значение за националната сигурност